

I. PROLEGOMENA IN JOBUM⁽¹⁾.

Libri argumentum, consilium, structura et indoles.

I. Jobus, vir in terra Uz habitans, probitate sua et pietate in Deum conspicuus, summa opulentia et felicitate quum vitam plurium annorum spatio (2) exegisset, subito, auctore Satana, Deo vero permittente, omnibus opibus suis liberisque orbatur, et in morbum teterrimum incidit. Pius ille vir, perpetuo ulcere contabescens, vilissimorum hominum insultibus, imo uxoris propriæ exprobrationibus impellitus, minime tamen dejectus animo, in pietate sua manet. Mox sparsa longe lateque calamitatis illius fama tres ex ejus amicis ad lectuosum spectaculum accivit. Cum primum venissent, ulceribus scatenent nacti, vix notum vultum agnoscere valent. Septem integros dies in silentio utriusque perseverant, hærentibus visum illis ad triste miserumque spectaculum. Tandem primus Jobus longum silentium abruptans, acerbas eas vicissitudines alle indolet, diem suum natalem execratur mortemque optat. Tunc amici, quibus illud constitutum erat, neminem malo alioquo immeritum premi, viri pii gravissimas querelas veluti animi humanum aliquid in tot malorum angustis patientis habent, serioque hortantur, ut criminum penitentiâ atque devoti animi subjectione inflicta a Deo mala portare: secret enim, neminem nisi pro meritis puniri. Jobus vitæ a se actæ probe conscius, et eo conscientie suæ testimonio securus, contendit omnia quibus premitur mala, graviora esse, quam pro meritis debuisse; falli proinde amicos, si eas omnes, quas homines patiuntur, pœnas pro meritis repensas crederent. Quæ cum plenus fiducia disse-

(1) Conf. Albert. Schultens, *Liber Jobi cum nova versione ad hebraicum fontem*. etc. Lugd. Batav. 1787; Dav. Renat. Boullier, *Observationes miscellaneæ in librum Job*, etc. Amstelod. 1788; Pareau, *De immortalitate natiuitatis*; Rosenmüller, *Prolegomena in Jobum*; Herist et Welte, *Historisch kritische Einleitung in die heilig. Schriften d. alt. Test. ad h. l.*; Stieckel, *Das Buch Hiob rhythmisch gegliedert*, etc.

(2) Septuagenerium fuisse Jobum, quum calamitates ei ingruerent, inde colligitur, quod post restitutionem CXL annos vixisse dicitur cap. XLII, 16. Nam quum cæteris omnibus, quorum iacturam fecerat, duplo auctus fuerit, vitæ ejus quoque annos duplo plures, quam antea vixisset, additos fuisse credibile est. Sicut autem CXL anni duplicati ex numero septuagenerio. (Rosenmüller.)

reret, nihil se timere dixit, si coram divino tribunali vocatus causam suam dicere cogeretur. Dicto illo exacerbati amicorum animi, Jobum velut impium et in Deum imperiosum durius reprehendunt. Paulatim per altercationem ad continuas infestaque orationes proveci, summa utriusque contentione disceptatum de magna illa, atque inter homines illius ætatis varie multumque agitata questione, *quam Deus rationem teneat in hujus vitæ miseris atque prosperitatibus dispensandis?* Homines tantum impios, quos inter Jobus jure meritoque censeatur, inflicti malis plecti, affirmant amici. Contra vero Jobus pluribus contendit, sæpe viros etiam bonos malorum experimento a Deo probari, se autem nulla gravissimorum adeo criminum conscientia reprehendi, ut tam acerbe secus a Deo agi mereretur. Hanc controversiam tandem finire aggreditur primus Elihu, utrosque, et Jobum et adversarios, redarguendo; prorsus autem dirimit denique ipse Deus, e dubie tonante spectandum se præbens, is Jobi imprudentiores illas provocaciones et gloriaciones castigat quidem, ita tamen, ut viri innocentiam simul, simul probatam pietatem promulget, præmissisque amplissimis coronet. Statim enim a morbo reconvalescens Jobus, tum et pristinam sanitatem, eum et duplo locupletiore, quam olim pœlebat, gazam, tum et filios recepit, et, quod caput est, felicem exitu vitam illæ suam meritis plenam clausit.

II. Ad consilium et finem, quo auctor talem scriptorem instituerit, quod attinet, nemini universam carminis seriem diligenter attendenti obscurum fore puto, illi propositum fuisse, ut doceret, falso hominibus fere persuasum esse, neminem nisi criminum suorum merito puniri, nihilque mali nobis contingere, nisi quod in nos antea criminibus provocaverimus; accidere enim interdum, ut homines etiam sincere probi malis plurimis isque gravissimis, Dei permisso, opprimantur. Tota igitur disputatio est de probitate et improbitate, de felicitate et infelicitate, earumque relatione mutua, seu de *moralis providentia legibus*. Difficillima autem hujus questionis solutio tum eruitur ex prologo, in quo sinitur Deus viros bonos calamitatibus probari permittens; tum a numine ipsa affertur in splendida illa *sextuaginta et oratione* (cap. XXXVIII-XLI), in qua docetur, quemadmodum rebus visibilibus rationem homo ignorat ita illi

ignotas esse leges, quibus stet mundi hujus moralis invisibilisque ordo: quod si summa Dei sapientia in rebus visibilibus eniteat, eandem in invisibilibus quoque adesse credendum est; tum denique ex locis, in quibus de vita post mortem futura agitur: de quibus in Dissertat. II. Igitur auctoris doctrina hæc est: *Fieri posse, ut hominibus probis calamitates infligantur, tamen propter has Deum injustitiam et rationis in rebus humanis perversæ non esse arguendum, Deum enim justum et sapientem semper manere; imo potius causam illarum calamitatum in divinæ sapientie et providentiæ consiliis, quæ a nemine investigari et explorari possunt, esse positam; itaque probos oportere calamitates patienter ferre, in virtute constanter permanere, summamque spem et fiduciam ponere in Deo, verum humanarum moderatore justissimo et sapientissimo, qui calamitates probis immittens consilia optima sequatur, et proborum res ad felicem exitum perducatur sit.*

III. Liber tribus constat partibus. Prima pars est prologus seu exordium historicum, in quo calamitas, in quam Jobus, vir summa felicitate fruens et pietate singulari insignis, incidit, narratur, cap. I-II, prosa oratione. Secunda pars triplici rursus constat sermone, versa oratione, cap. III-XLI. a) Disceptionationum Jobum inter et triumvirum, cum invisentes, orbis ternarius, cap. III-XXXI. Jobi orationem, qua diem natalem exsecratur, cap. III, sequitur *Congressus primus*, cap. IV-XIV: cum Eliphazo: Eliphazi oratio cap. IV-V, Jobi responsio cap. VI-VII; cum Bildado: Bildadi oratio cap. VIII, Jobi responsio cap. IX, X; cum Zopharo: Zophari oratio cap. XI, Jobi responsio cap. XII-XIV. *Congressus secundus*, cap. XV-XXI: cum Eliphazo: Eliphazi oratio cap. XV, Jobi responsio cap. XVI-XVII; cum Bildado: Bildadi oratio cap. XVIII, Jobi responsio cap. XIX; cum Zopharo: Zophari oratio cap. XX, Jobi responsio cap. XXI. *Congressus tertius*, cap. XXII-XXXI: cum Eliphazo: Eliphazi oratio cap. XXII, Jobi responsio cap. XXIII-XXIV; cum Bildado: Bildadi oratio cap. XXV, Jobi responsio cap. XXVI-XXXI. Zopharus nihil amplius habens, quod Jobo obloquatur, silentium tenet. b) Elihu judicium de illis disceptionationibus, sermone tribus interjectis intervallis continuato, cap. XXXII-XXXVII. c) Dei oratio, qua omnem hanc litem dirimit, cap. XXXVIII-XLI. Tertia pars est clausula historica, prosa oratione, cap. XLII.

IV. Parum mores trium amicorum inter se discriminantur; affectuum sane *gravitatem*, quod morum diversitatis impensus studetur. Quod si aliquam hæc in parte varietatem desideret delicata et fastidiosâ recentiorum critica, excusanda est nascentis poetice artis simplicitate, quæ tamen rerum gravitate et sententiarum pondere abunde compensatur. Maxime quidem poema versatur in vehementioribus affectibus, dolore, iræaudia, indignatione acerrimisque concertationibus, ad terrorem concitandum potissimum comparatum, et sublimitatem in primis spirans. Nec tamen de-

sum leviores animi motus, luctus et querimonie ad miserationem commovendam (velut cap. XIV, 1, 2, 3, 6; XIX, 2, 3, 21, 22, etc.). Quantum denique in rerum descriptionibus valeat hoc carmen, vel sola Dei oratio, rerum naturalium, animalium præsertim imagines, vividissimis coloribus designatas exhibens, ostendit.

De carminis materia historica et poetica.

I. Num Jobus unquam existerit, et num ea, quæ in poemate de ejus pietate, calamitatibus, certaminibus et felicitate restituta narrantur, vere sint gesta, an omnia hæc ficta sint, queritur. Fuerunt, qui omnes res, quæ in poemate commemorantur, vere factas esse putarunt; sed multa et gravia sunt, quæ his adversantur. Tacita relinquo, quæ in libri exordio leguntur de Satana in Dei conspectum sese una cum Dei filiis sistente, instar ministri aut apparitoris coram rege adstantis et ad ejus imperia exsequenda accincti, item de familiaribus ultro citroque Deum inter et Satanam habitis colloquiis, ejuæ omnia tropice dicta fuisse nemo dubitat. Verum sunt alia plura, quæ eo modo, quo sunt narrata, vere accidisse vix est credibile. Primo enim tot numeri rotundi, atque etiam duplicati in vite Jobi enarratione concurrunt, quod casu consistere non est opinabile. *Usem* ei liberi perierunt, filii *septem* (in quibus sacrum Orientalium numerum est agnoscere), *tres* filie; ad horum modum *septem* ovium millia, *tres* camelorum, *mille* præterea boves, et perfecte dimidiato numero asinae *quingentæ*. Pro his redduntur *quatuordecim* ovium, *sex* camelorum, *duo* boum millia, ac *mille* asinae, exacte duplicatis numeris. liberi totidem quot habuerat, *septem* filii, *tres* filie. Annorum, quos post cladem felices agit Jobus, eadem ratio: duplicati sunt ex numero septuagenerio. Hæc omnia artificem arguunt historie conditorem, qui rotundos arripere numeros solet. Tum Jobi illa amicorum colloquia, quæ longe maximam totius operis partem implent, vere habita et scripto fideliter mandata quibus sibi persuadent? Num tibi credibile fiat, miserum hominem, merore confectum, ac morbo superincumbente jam absumptum et seminecens, eum inquam, velut pro concione diceret, sermones adeo longos tanto apparatu, tanta copia, tot figurarum luminibus distinctos, quin et metri legibus adstrictos, cum familiaribus habuisse? eos similiter amico respondentes pari tenore perorasse? Laudat quidem Schultensius (1) ut persuaderet, rem non adeo esse incredibilem, Arabum facultatem, carmina non meditata fundendi. Cui tamen recte Michaelis respondet: «U non negem, valde gentem poeti studuisse, ejusque etiam extemporallati, nunquam tamen nihil persuaedebit, perfecta adeo carmina, quibus nihil subdubius nihil

(1) In *Commentar.* ad cap. III, 1, p. 45.

que lugubris uterque orbis audivit, colloquendo effusa esse. Ac vero ridicule artis fuisse, in tanta rerum acerbitate facta adeo ut oratione, dirissimos dolores pulcherrimo carmine deplorare, et desperanter elaboratissimis solari versibus (1). » Insuper, si omnia infanda perpessus est Jobus, quae ipse cap. xxx enarrat, ea ejusmodi sunt, quae longius multo temporis spatium videntur postulare, quam a rerum cap. i narratarum initio ad amicum adventum usque effluere potuit. Sed, etsi quaedam sint in hoc libro, qua ad ingenium auctoris poeticum pertinent, totum librum historicum esse rem fictam, ut Berstein, de Wette, etc. volunt, perperam inde statureretur. Primum enim, olim vixisse Jobum aliquem, singulari pietate, virtute atque animi constantia inter varia et maxima fortunae discrimina conspicuum, alia S. Scriptura loca docent, veluti *Ezech. xiv, 13; Tob. vi, 12; Jacob. v, 11*. Ad haec antiquissimi Patres eximium illum et sanctissimum heroem celebrant, et christianis eum patientiae exemplar in adversis imitandum proponunt. Insuper si scriptor omnia, quae de persona Jobi ejusque rebus narratur, finisset, cur in fingendo in res nimis alienas et remotas incidisset, non intelligeretur? Sic id mirum foret, quod auctor domicilium Jobi in terra Uz, regione satis incognita, collocavit, et quod eum affectum elephantiasi, qui morbus malum aliis malis rarius erat, depinxit. Omnia igitur quae de Jobo commemorantur, a scriptore excogitata esse demonstrari nequit. Neque ex significatione appellativa nominis *Jobi* personam ejus factam esse conjicere licet: conf. nostras ad h. l. notas. Quae vero poete ingenio, quae vere historiae sint deputanda, v. g. an trium Jobi amicorum nomina, *Eliphaz, Bildad*, etc. a poeta ficta sint, an a vera traditione desumpta, inquirere frustra multi laborant; nam quidquid ratio poetica non necessario vindicat, ad historicam pertinere gratis omnino negatur.

II. Scena historiae ponitur in terra Uz. Quae ubi querenda sit, nullum varietate disputatum est. Sententia tum eorum, qui Usitidem Idumaeae esse Jariam existimant, tum eorum qui putant terram Uz esse vallem Damascenam, Arabibus hodie *al-Gutha* dictam, idoneis rationibus confutata, haec Rosenmullerus: « Superest, ait, tertia sententia, terram Uz in Arabia deserta, seu Scenitide sitam fuisse. Quae Arabia a *Septentrione* Mesopotamiae parte et Euphrato fluvio, ab *Occidente* partibus Syriae, Palaestinae et Idumaeae, vel Arabiae Petraeae, a *Meridie* Arabiae Felicis montanis, ab *Oriente* Chaldaeae pariter et Babyloniae montanis terminatur. Sed quum haec ipsa in immensam longitudinem et latitudinem per vastissimos eremos porri-

(1) Ita jam Mercerus: « Non credendum, inquit, in tanta morbi gravitate tantum fuisse otii Jobo, ut haec ita carmine dicere poterit. Aut pauciora, aut plura dixit. Sed hic est eorum, quae dixit, sensus, relictus poeta in in haec verborum formulam a scriptore hujus libri. »

gatur, alii in parte ejus meridiali, alii in septentrionali parte, Euphrati ac Mesopotamiae confina, Usitidem censent collocandam. Quorum sententiarum posterior a Spanhemio (*Hist. Jobi*, cap. iv) potissimum commendata, reliquis omnibus est verisimilior. » Ita quoque Bochartus et Umbreit, ob rationes sequentes: a) ex loco *Gen. xxii, 24*, terram Uz Aramæam fuisse patet; b) sola ea pars Arabiae Desertae omnium maxime est Chaldaeis et Sabeis confinaria, de quorum incursionibus agitur in ipso libri exordio; c) *Jobus Orientalis* appellatione designatur, quae appellatio maxime Arabibus congruit. Alii tamen, ut Herbst, Heiligstedt, Winer (in *Realhorterbuch*) etc., priorem sequuntur sententiam juxta quam Jobus erat ditissimus *Emir* Arabiae Felicis, habitans regione olivum fertiles illas, quae jacent infra Mare Mortuum Orientem versus, Idumaeam inter et Arabiam Petraeam. Adversariis autem haec reponunt: Prima ratio non valet, nam *Gen. xxxv, 28* memoratur alter Uz, Seiris nepos; neque secunda, siquidem Chaldaeorum et Sabeorum nomine auctor libri Job designat omnes *nomadum* tribus, Palaestinae Idumaeaeque orientales fines inter et Euphratem, longe lateoque excurrentes; neque tertia, nam Jobus in hoc libro opinione *Arabs et Orientalis*, seu $\square \square \square$ merito appellatur.

III. « Qua vixerit aetate Jobus, res est in ambiguo. Sunt, qui coetivum statuunt Patriarcharum, et Moese velutiorem; sunt qui Mosi et servituti Egyptiacae Hebraeorum suppare malunt; alii cum tempore itineris Israeliticum per desertum, sive cum Judicium aetate componunt. Revocant alii ad Davidis et Salomonis tempora; alii ad usque exsiliium Babylonicum, vel eo durante circiter. Quorum tamen recepta opinio est, Jobum antea vixisse, quam Moses Israeliticam civitatem instituisset, legesque condidisset, ut historia Genesis inter Exodumque media sit collocanda. Verum quae ad eam sententiam vindicandam qui eam defendunt potissimum urgent, nullam in universo libro legum Mosaicarum mentionem fieri, rituum, moerum, rerum Israeliticarum speciem aut umbram reperiri plane nullam, haec inquam, nequaquam quod illi volunt, probant. Ne enim historiae Hebraicae aut rerum Israeliticarum quoquam immiseretur, vetabat fabulae scena, quae non intra Israeliticam terrae fines esset. Eodem pertinet, quod nullum cultus Levitici vestigium in hoc libro deprehenditur. Nam quum Jobus veri quidem Dei cultor sisteretur, sed non Israelita (2), nihil

(2) « Quod nulla apud Jobum mentio sit Patriarcharum, quorum tamen fata ac res gestas scriptorem latere non potuisse, ex hebraico totius libri colore efficiendum existimem: hoc igitur silentium eum non fortuitum, sed de industria questum sit, oportet ut causam habeat gravissimam, quaque sapientissimo auctore digna sit. Ac talem mihi reperisse video in generali libri consilio, quod non modo ad Israelitas, sed ad alias etiam gentes quascumque spectaverit. Est scilicet carminis auctor manifeste hujusmodi, ut quum latissime pa-

eorum, quae ad cultum Leviticum spectarent, commemorari licuit; neque igitur id arguit, Jobum illi vixisse temporibus, quibus sacrificiorum usus nec ad certum locum, nec ad sacrorum ministrorum, sacerdotes, hosque a tribu Levi, nec ad certos ritus in Levitico descriptos, restrictus fuit. Alia vero, quae nonnisi remotissimo aeo congruere volunt, ut quod senum effata pro legibus (cap. viii, 8; xv, 10, 18), insomnia pro oraculis (iv, 12 seqq. xxxiii, 15), voces ad aures perlate pro monitiis divinis habentur, et severiorum Hebraeorum cogitandi judicandique modo convenire, recte animadvertit Bernstein. Contra insunt huic libro ut idem vir doctissimus vere observat, plura, quae lectori persuadent, vixisse Jobum sui temporibus, quibus homines aevi patriarchalis simplicitatem jam dudum egressi essent. Et Jobum quidem ipsum vitam urbanam degisse, et, nisi princeps suae urbis fuerit, certe tamen inter primores fuisse, testatur ipse in juvenia illa pristinae suae felicitatis pictura cap. xxxi, hisce verbis vers. 7-9:

Quando ad portam per urbem proficiscebam,
Aut in foro sedem meam parabam,
Videntes me juvenes abdebant sese,
Senesque adsurgabant et stabant;
Principes continebant verba,
Admota ad os manu.

Urbani strepitus fit mentio cap. xxxi, 7 (al. 10). Ad sententiam judicis scripto consignatam alludit cap. xiii, 26; ad tabulas signatas, quibus rei causa in judicio defenditur, cap. xxxi, 25; ad ser-

test, quando quidem ab omni aeo et apud omnes gentes maxima semper fuit hominum ad carpendam Providentiae iniquitatem proclivitas, atque praestantissimum divinumque poema ad harum reprehensionem perversitatem demonstrandam a scriptore procul dubio destinatum erat. Itaque praedicti voluit poeta eximius talia immittere, quae ad suam gentem unice pertinent. Quamquam enim et ad peculiarium Israelitarum, et ad consuetudines ac notiones apud eos vel receptas, vel cogitas, ipse Israelita quum esset, non aliunde non potuit, ipse cavere omnino, ut ad eum rationem se componeret; Israelitas nihilominus eorumque praevas nominatum commemorare, aut exempla ex horum vel illorum historia illustrandi causa adhibere; hoc igitur vetabat, ut puto, carminis indoles, cujus scena non apud Israelitas, sed in Idumaea collocaretur, quodque, etsi Israelitarum usus imprimis inservis, non horum tamen in gratiam, sed longe generaliori consilio ad commendandas hominum quoruscumque de divino regimine querelas componeretur. » Pavaun in *Commentat. de immortalitatis notitiis*, p. 119 seq.

« De eo que the livre de Job est conçu en dehors des idées que l'on désigne du nom de mosaïques, on ne saurait donc conclure que ce livre soit antérieur à Moïse. Une branche entière de la littérature hébraïque est dans le même cas, je veux parler de toute cette littérature de philosophie morale, dont le livre des *Proverbes*, un grand (2) nombre de *Psaumes*, le *Cantique des Cantiques*, auquel nous croyons devoir attribuer une assez haute antiquité, sont d'insignes monuments. Cette littérature, en général groupée autour de Salomon,

mones in libro litteris mandatos cap. xix, 23, et *ibid.* 24 ad memorem publica monumenta plumbeis voluminibus inscribere, aut saxo insculpere. Quae aeo patriarchali haud magis congrunt, quam cap. xx, 24 commemoratio armaturae ferreae, aut equi bellici descriptio cap. xxxix, 31 seqq. Neque vitae pastoritiae, qualem patriarchas egisse constat, convenit illi Jobi contestatio cap. xxxi, 38, se non alienos fundos injusto modo occupasse, et possessoribus eripuisse. Neque antiquissimorum illorum librorum scriptura, quod cap. iii, 13, 14, mentio fit regum, qui urbes aereaque collapsas restaurabant, ut inde sibi gloriam immortalem pararent, quibus palatia incredibili auri copia refertissima possidebant. Homines Jobi aequales accumulandis auri, argenti, gemmarum, vestiumque pretiosorum thesauris, metallisque et terre visceribus erendis intentos fuisse, probant loca cap. xx, 15; xxii, 10; xxvii, 16, 17; xxviii, 1-21. Scleriores denique proceres et optimates eo quo vixit Jobus tempore in pauperes et imbelles superbia et violentia saevisse, produnt quae cap. xxiv, 2-16 leguntur. »

Quae Rosenmulleri (1) verba si cum iis conferamus quae in § ultimo dicemus, ad hanc, ut opinor, facile adducitur sententiam, Jobum vixisse in hoc temporis intervallo, quod Josuam inter et Samuelem effluxit.

De libri integritate.

Sunt plures libri partes, quae auctori libri Jobi esse tribuendas hodierni non pauci interpretes ne-

n'est pas spécialement juive; elle est, comme le livre qui nous occupe, purement sémitique. Salomon, qui la cultiva avec tant de succès, était dans des relations intimes avec les pays voisins de la Palestine... Toute son histoire nous le montre comme un paraboliste bien plus préoccupé de la sagesse profane des nations que du culte pur de Jéhovah. Les tribus voisines de la Palestine, et en particulier les *Beni-Kedem* ou *Orienteaux*, chez lesquels se passe la scène du livre de Job, participent à la même philosophie (I Reg. v, 10; Vulg. III Reg. iv, 36). La tribu iduméenne de Thémam, en particulier, à laquelle appartient le principal des adversaires de Job, était célèbre par ses sages (*Jérém.* xlii, 7; *Ovad.* 9; *Ba-rach.* iii, 23-28; conf. *Job.* xv, 10, 18, 19). Il est donc certain qu'il y eut là un mode spécial de culture intellectuelle, une école, si l'on veut, dont le peuple d'Israël nous a seul transmis le souvenir, mais qui ne lui était pas exclusivement propre. Il est même probable que parmi les monuments de la sagesse hébraïque nous ont été conservés des fragments de la sagesse des tribus voisines. Ce roi Lamuel, sous le nom duquel le compilateur du livre des *Proverbes* nous a conservé le début d'un poème gnomonique (chap. xxxi, 1-9) a été considéré par plusieurs critiques comme un roi arabe; et, en effet, si son nom n'est pas symbolique ou fictif, il faut certainement le chercher hors de la série des rois d'Israël. Le poème d'Agur (*Prov.* xxxi), qui offre avec le précédent de grands traits de ressemblance pour le style et la manière, a peut-être une origine analogue. » Renan, *Le livre de Job*, etc. p. xxiii seqq.

(1) *Prolegomena in Jobam*, p. 31 seqq.

garant. Quae partes sunt I. Prologus cap. I-II, et epilogus cap. XLII, 7-17; II. Cap. XXVII, 7-28 et XXVIII, 3; III. Orationes Elihu cap. XXXII-XXXIV; IV. Cap. XI, 15-XXI, 26, quae pars hippopotami et crocodili descriptionem continet. Haec fragmenta auctori libri perperam abjudicari, paucis ostendamus.

I. Qui *prologum et epilogum* ab aliena manu additos esse censent (1), haec argumenta attulerunt: a) *Prologum et epilogum* prosa oratione esse conceptos, contra in reliquis auctorem poetico dicendi genere uli. At historiam prosa oratio decet, questionibus vero de divina rerum humanarum re-gendarum ratione philosophici genus dicendi sublimius et poeticum convenit. b) In *prologo et epilogo* Deum *Jova* appellari, contra in partibus libri poeticis *El, Eloah et Shaddai*. At hujus rei causa in consilio scriptoris est posita. Is enim in partibus carminis poeticis *El, Eloah et Shaddai* dicit, excepto cap. XII, 9, in quo poeta sibi non consistit; ubi autem scriptor loquitur narratoris personam sustinet, nomine *Jova* utitur, non solum in *prologo et epilogo*, sed etiam in parte poetica, cap. XXXVIII, 1; XI, 1, 3, 6; XII, 1, ita tamen, ut nonnunquam nomen *Eloah* ponat, cap. I, 5, 22; II, 9, 10, pariter atque ii scriptores historici, qui Deum nunc *Jova*, nunc *Eloah* nominant. Ceterum *Eloah* etiam in poemate ipso occurrit: cf. v, 8; xx, 29; xxvii, 23. c) In *prologo et epilogo* multum tribui sacrificiis, contra in ipso carmine nullam eorum mentionem fieri. Recte; nam sacrificia tempore patriarcharum, cui Jobi historia assignatur, in Dei cultu necessaria erant; sed a questionibus philosophicis eadem aliena sunt. d) *Pugnae* cap. I, 19 *prologi* cum cap. XIX, 17 ipsius carminis, quum I, 19 liberi Jobi ruina domus perisse dicantur, XIX, 17 vero Jobus se iisdem fastidio esse dicat. Sed de hac re vid. ad cap. XII, 17. e) *Pugnae* item cap. I, 21 seqq. II, 10 cum cap. III, 3 seqq. Sed id nihil miri habet, quod, qui primo calamitatem aequo animo tulit, postea, quum dolores manere et crescere sentiat, et amicos se velut implum suspiciose intueri opinetur, omnem patientiam exiit et ad desperationem adducitur. f) In *epilogo*, cap. XLII, 7 seqq. Deum Jobi sermones laudare; id vero pugnae cum eo, quod Jobus in poemate ipso adversus Deum impie locutus sit, eumque esse injustum esse contenderit. Sed haec laus tantummodo ad id pertinet, quod Jobus de re, in quo totius poematis cardo vertitur, de causa calamitatis sibi inflictae, recte affirmaverat. Recte enim Jobus mala sua sibi non merenti accidisse dixerat. g) In *epilogo* Jobum in pristinum statum eumque feliciter, quam antea, restitui; cuius rei causa quum

(1) Cf. Hasse, *Vermuthungen* üb. d. B. *Hob*; Stuhlmann, *Hob. ein reit. Gedicht aus d. Hebr. neu übers.*, p. 23 seq.; Bernstein, *Ueber d. Inhalt. d. Zweck, u. d. gene. Gestalt. des B. Hob*; Knobel, *De carminis Jobi argumento, sine ac dispositione*, p. 81-89.

secundum *prologum et epilogum* non nisi in Job pietate ponenda sit, apparere eorum auctorem inveteratam opinionem tenere, quam Eliphazus et socii ejus teantur; contra scriptorem in carmine ipso eam impugnare, itaque *prologum et epilogum* alii atque carminis hujus auctori esse tribuendos. At vero poeta, qui sententiam suam per opinionem certamina expedire voluit, primo quidem totam veterem opinionem impugnat, postea vero eo pervenit, ut illam opinionem, quatenus ea Deum in regendis rebus humanis semper esse justum dicit, teneat, sed id, quod illa calamitates semper pro peccatorum penis habendas esse censent, falsum esse demonstrat. Consilium igitur poetae in eo erat positum, ut calamitates hominibus piis accidere posse, causamque hujus rei non in eo, quod Deus piis injuste tractet, sed in consiliis sapientiae divinae inexplicabilibus quaerendam esse, hominibus autem piis cum fortuna adversa conflictantibus spem pudentiam esse in Deo, qui eorum res ad felicem exitum perducitur sit, ostenderet. Quare id, quod Jobus a Deo in pristinum statum restituitur, a fine carminis nequaquam alienum est (2). » Ad haec vid. est quod moneamus, carmen Jobi, *prologo et epilogo* ab eo junctis, esse opus imperfectum et mancum, apto initio et fine carens, neque eam perspicuitate, quae necessaria sit ut intelligi, habere.

II. Ea quae inde a cap. XXVII, 7 usque ad cap. XXVIII, 28 leguntur a liberi Jobi auctore profecta esse negavit Bernstein, censens id abhorere a carminis institutione et fine, quod (a) in cap. XXVII, 7-23, Jobus amicos de sorte improborum recte dixisse concedat (3); et quod (b) in cap. XXVIII ea, quae Jobus de causis malorum suorum in sapientia divina inexplicabilis quaerendis pro-

(2) Heiligstedt, *Commentar. in Jobum*, p. xvi seqq. Proemii. Ita et Renan: « Quelle que soit la force de ces raisons, je ne les trouve point suffisantes pour séparer deux parties d'un ouvrage qui se tiennent aussi bien. Le poème est inintelligible sans le prologue et l'épilogue. » Op. citato, p. xxvii.

(3) Haec Renan: « C'est contrairement à toute vraisemblance que M. Bernstein rapporte le chap. xxvii (et la seconde partie du chap. xxviii), un des plus beaux développements du poème. à l'auteur du discours d'Elihu. » *Ibid.* p. xlix. Alii, ut Kenicott, Stuhlmann, etc., hanc periculis Zopharo, qui hocque non ter, ut duo socii, sed bis tantum locutus sit, itaque secundum formae poematis aequabilitatem ter loqui debeat, tribuendam esse censent. Sed Zopharus tertio non esse locutum intelligitur primum ex eo, quod Jobus ei non respondet, deinde ex virium ratione, qua amici in tertio certamine orbe contra Jobum disputant. Quae ratio aperta in eo constat, ut materia, quam amici ad disputandum habent, paulatim minuatur et evanescat, atque Jobus et certamine victor discedat. Primum igitur Eliphaz materiam sermonis se absumpsisse eo ostendit, quod in extrema tertia oratione ad sententiam primae certaminis redit; deinde Bildadus, quum ipse nihil ad respondendum habeat, pauca tantum ex sermonibus Eliphaz repetit. Inde Zopharus, Bildadus etiam infirmiorum, plane nihil ad dicendum habuisse itaque tacuisse sequitur.

serat, ab animi habitu, quem is antea ostenderit, aliena sint. Sed caput xxvii quod attinet, non mirum est, ait Heiligstedt (4), « quod Jobus nunc, quum amici loqui desiderunt, in sententiam ab his de sorte improborum propositam concedit. Nam antea, quum contra amicos disputaret, improbis calamitates infligi negabat, ne amici, quum quemque improbum in calamitates incidere pertinaciter affirmarent, eoque quemque infelicem in culpa esse indicarent, ipsum calamitate afflictum peccasse putarent (id quod Jobus jure facere poterat, quia ipse illam rem inexplicabilem, quod improbi interdum in felicitate perpetua vivunt, viderat); nunc vero, quum se innocentem esse tanta vi declaravit, ut amici nihil contra moneant, eos de ratione, qua improborum sors constituitur, recte iudicasse, et tantummodo de se ipso ex improborum sorte conjecturam falsam fecisse contendit. » Alii tantummodo cap. xxviii a carminis auctore abjudicant; at hoc caput scriptori libri Jobi tribuendum esse intelligitur a) ex eo, quod cap. xxvii et xxviii, arte inter se cohaerent, id quod etiam particula *et* in initio cap. xxviii posita indicatur; b) ex eo, quod adversarii superatis Jobus tranquilliorum animi habitum nactus, tum de hominum impiorum sorte, tum de calamitatis suae causis aliter atque antea sentit; c) ex eo, quod hoc in carminis institutione est positum, ut Deus eo tempore ad Jobi causam dimittendam adveniat, quo hic, falsa opinione de calamitatis causis deposita, de his recte sentire coepit, ideoque animus ejus ad doctrinam a Deo percipiendam pateat.

III. Orationes Elihu ab aliena manu in librum Jobi esse insertas affirmant quidam (2), ex eo, a) quod verbosae quaesitaeque nimis iactantiam redolent, earent autem sententias; b) quod poematis tenorem interruptant, atque artem rationemque, quibus est compositum turbant; ideoque Dei orationem anticipant, supervacaneamque reddunt; c) quod Elihu neque in *prologo*, neque in *epilogo* commemoratur, neque de ejus orationibus a Deo iudicium fertur; d) ex peculiari dicendi genere, sermonis aramaici indole valde imbuto, peculiaribusque tum vocibus, tum vobum formis, tum locutionibus referto; e) quod Jobus ad haec orationes non respondet; f) quod denique Elihu solus Jobum nomine affatur (xxxiii, 1, 31; xxxvii, 14). Ad primum simul et secundum respondeo, orationes Elihu, non modo non sententias carere, sed abundare, atque in his reclusis et magis ad rem, quam in aliorum sermonibus, tum Jobi querelas castigari, tum questionem toto libro agitatam retractari atque ad veram solutionem propius adduci. Primo qui-

(1) *Commentar. in Jobum*, p. 187.

(2) Ut Eichhorn, Stuhlmann, Bernstein, de Wette, Ewald, Hirzel, Knobel, Renan; eas et contra auctori libri Jobi adjudicant Schärer, Staadlin, Bertholdt, Jahu, Rosenmüller, Umbreit, Arnheim, Welte, Stöckel, etc.

dem, tres amicos reprehendit, quod asperiores in Jobum invecti, incertis suspitionibus eum vexassent et pro impio condemnassent, etsi nihil in eum, quo reum pergerent, afferre potuissent; deinde confutata jam adversariorum sententia, scilicet probum neminem in hac vita calumnia affligi, ad Jobum ipsum convectus, ostendit eum non omnino immeritum pati, quia animo ita exacerbato, atque in Deum irreverentem dolores suos tulit, ut pateat ipsum illa carere patientia et obsequio, quo virum perfecte piium decet. Deus calamitate plectit, non modo improbos, ut tres amici asserant, sed pios etiam, tum ut eos probet, tum ne serpat in illis aliquod peccati latentis contagium, cuius ne ipsi quidem sunt virtute teneant firmitatis et roboris. Penes igitur hujus vitae pii probantur, amplius purgantur, in virtute solidantur: quae doctrina, quantum triam amicorum opinionibus praetel, nemo non videt. Jam vero excusationes, quibus Elihu in sermoneationis exordio utitur, non praefidentis animi fuit, sed potius modestiam, qualis decet juvenem, praese ferunt. Primariam autem libri totius controversiam quod attinet, plures Elihu adducit causas cur justus in genere hanc in vita patiatur; *speciatim* vero causam cur Jobus affligatur, indicare, hoc humanam sapientiam superat: ideo Elihu divinae providentiae in hoc mundo gubernando potentiam sapientiamque pluribus describit, ut inde intelligatur, in hominibus quoque regendis Deum justissimum esse ac sapientissimum. Ita *Jova* orationi panditur atque preparatur via, nequam praeccluditur. Nam Dei increpatio non eo spectat, ut libri controversiam dirimat questionisque tam acriter Jobum inter ejusque amicos agitate adferat solutionem, sed potius ut vanam de re incomprehensibili humanaeque sapientiae captum superanti hominum curiositatem retundat atque compescat. In his enim divinis sermonibus nihil de Dei justitia in mundo gubernando, circa quam Elihu orationes versantur, tractatum reperire est. Igitur Elihu et *Jova*, ut bene animadvertit Stöckel (3), in eo discrepant, quod ille ostendit Jobi querelas aliquid idoneae ratione, hic, easdem cum impia temeritate atque audacia fundi. Itaque plane suscribimus sententiam tum Staadlini (4), qui in hoc ipso, quo Elihu suis orationibus lectores veluti preparat ad numinis apparitionem, quae alias utique nimis repentina evenitura esset, haud leve argumentum esse adducit; horum sermonum existimat; tum Boullieri (5), qui ait: « Elihu personam cum ad divini hujus poematis varietatem et decus conferre plurimum, tum ad intimam quoque ejus

(3) *Das Buch Hob*, p. 242.

(4) In *Commentar. inserta Operi*, cui titulum fecit *Beiträge zur Philosophie u. Geschichte der Religion u. Sittenlehre*, P. II, p. 142.

(5) *Observationes miscellanea in librum Job*.

mus, non verendum nobis fuerit, a veritate aberremus. Uterius progredi, et scriptoris nomen exprimeremus.

sur l'induction qui résulte du caractère général du poème, caractère si éloigné de toute décadence...

Après l'argument tiré de la grammaire, la plus forte des preuves par lesquelles on cherche à établir que la composition du livre de Job doit être placée vers l'époque de la captivité, se tire des grands développements qu'offre dans ce livre la théorie des anges et des démons. Mais au fond, cette partie de la théologie du livre de Job, si l'on en excepte peut-être le discours d'Elihou, ne dépasse pas le cercle des croyances que nous trouvons chez les Hébreux avant leur contact avec l'Assyrie et la Perse... Qu'on y réfléchisse d'ailleurs; la considération que je combats en ce moment amènerait à placer la rédaction du poème à l'époque des Achéménides... Or, la composition du livre de Job devient, à un âge aussi moderne, vraiment inexplicable...

Est-ce à dire qu'il soit permis de reculer la composition du livre de Job jusqu'à l'époque où de prime abord on voudrait la placer, je veux dire jusqu'à l'époque de Salomon? A cela s'opposent de graves difficultés. Pour n'en mentionner qu'une seule, je montrerai bientôt qu'aucune raison décisive n'autorise à séparer le prologue et

piscaire velle, vanam et nullius fructus operam iudicamus.

l'épilogue du reste du poème; or, dans le prologue nous voyons figurer les Chaldéens (*Kasdim*) comme une population vivant de rapines. Les *Kasdim* n'apparaissent chez les Hébreux avec ce caractère, que vers l'époque d'Osias, roi de Juda, et de Ménahem, roi d'Israël, au temps d'Amos, d'Osée et d'Isaïe, vers 770 avant J.-C. C'est à cette époque moyenne des royaumes de Juda et d'Israël, époque où l'ancien esprit nomade était loin d'être éteint... que j'aime à placer la composition du livre de Job. Le style vif et ciselé du siècle de Salomon n'avait pas encore fait place à la prédication larmoyante de l'époque de Jérémie. Le livre des Proverbes fut en partie compilé par les ordres d'Eséchias (725-696 av. J.-C.), et nous voyons autour de ce prince une sorte d'académie occupée de poésie parabolique (*Prov.* xiv, 1). Le cantique d'Eséchias lui-même (*Isai.* xxxviii, 10 seqq.) a beaucoup de rapports avec la poésie du livre de Job. Enfin plusieurs passages d'Isaïe (v. g. xix, 5 coll. cum *Job.* xiv, 11) rappellent tellement des passages du livre de Job, qu'on sent avec évidence que les deux auteurs ont puisé à ces lieux communs poétiques qui sont en quelque sorte dans l'air et appartiennent à tous. »

▲. CRAMPON.

JOB I ORACULUM DE CORPORUM RESURRECTIONE ⁽¹⁾.

(JOB. XIX, 23-27).

D. Hieronymus hæc scribebat ad Paulinum :

« Job resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius vel cautius scripserit, » *Epist.* 33, al. 103, § 8; et Joannem Hierosolymitanum refutans, § 30, hæc loquebatur : « Tonet Job tormentorum victor, et testa radens putridæ carnis saniem miseras suas resurrectionis spe et veritate soletur. *Quis mihi det*, inquit, *ut scribantur sermones mei?* etc... Quid hæc prophetia manifestius? Nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum, de resurrectione loquitur. » Verisimè hæc dicta esse, Jobum ab Hieronymo latine versum legendibus ad liquidum exploratum est; at non item iis, qui in ipsum exemplar hebraicum oculos obiter conjiciunt. Nostrarum itaque partium esse arbitramur hoc, quod vetustiores biblicorum paginae communi omnium ætatum de hominum genere tandem revicturo sententiæ compendiæ suppeditant, testimonium luculentissimum defendere atque illustrare.

Primum quidem, quod ad genuinam oraculi interpretationem non parum facit, summarium aliquod afferemus, quod operis materiam et argumentum, finemque, in quem Jobi atque amicorum sermones miscentur, exhibeat, præsertim ea que ante ipsum oraculum editum disceptata narrantur. Deinceps singula oraculi verba, que hoc magis indigent, expendemus atque illustrabimus. Tum, quo nonnulla occupemus, quibus recta oraculi interpretatio impeti solet, planiorremque viam interpretationi ipsi sternamus, præcipuos quosdam hujus libri locos aperiemus, in quibus palam est vitam futuram, seu ac nonnulli contenderunt, *ἄβυσσος* Jobi incomptum haudquaquam fuisse. Postremo ipsam oraculi interpretationem habebimus ac defendemus.

ARTICULUS I.

Summarium libri, ac Jobi affectuum ratio modusque.

Locus ille *παραφρασεως*; aliusque etiam bibliorum

(1) Hæc e Patritii libro, cui titulus : *De Interpretatione Scripturarum sacrarum*, lib. II, Quest. X, hæc paucis tamen de nostro additis, nos hausisse, movemus Lectorem.

scriptoribus tractatus (2), quibusnam de causis, quave ratione ac proportione tum prospera tum adversa inter homines hæc vitam degentes, sive prohi illi sint sive improbi, Deus distribuat, is est, in quo totius libri veluti cardo versatur, atque materies continetur. Vide quæ de hæc re in præced. Dissertatione attulimus. Unum tamen est, quod præterire minime oportet, quippe quod plurimum conducit communi Catholicorum æque ac multorum Protestantium etiam recentiorum sententiæ de Jobi oraculo comprobandæ, oppositæ vero omnem adimat probabilitatem. Est autem illud ratio ac modus affectuum, quibus Jobum agi apparet in illa disceptatione.

Enim mortalium ærummosissimum, quot quantisque angetur motibus animi, quum amici advenientes eum ingenti omnium miseriarum pondere pressum ac pene enectum conspexere, ipse illis ad diem septimum silentibus eumque commiserantibus lamentabili sermone declarat (cap. iii). Expectaret jam amicos ipsum consolantes, quum contra omnes amicitias atque humanitatis sensus acerrimis castigationibus illos tanquam procellam insurgere atque irrere in se sentit, indeque arreptam deserviendi ansam, quo vel a feris commiserationem extorsisset, ex immani, inquam, ærumnarum ejus cumulo, dum hæc veluti certum fucate prohibitatis indicium vitio culpæque ei vertere non dubitant. Primus omnium, sed solum oblique et eminus, id audit Eliphazus. Injuriam Jobus repulsare conatur, suamque sibi innocentiam asserere, que perterrat, vividius obtendit, lamentatur immittes amicos, jamque adeo usque dolor eum adigit, ut cum Deo exposulet, quod tali ratione ipsum habeat. Sed hinc acrior priore socio Bildadus Jobum impetere; Deoque injuriam iis, que dixerat, coarguere; plagas ipsi a Deo inflictas exprorbare apertius, ut quæ *ἄβυσσος* Deique immemorem prodant, idque exemplis in filios ejus editis ob eorum iniquitatem, quod animum paternum immane quantum dilaceret, comprobare. His auditis gravius in animo Jobi fluctus intumescunt, quos contra eluctata viri religiosissimi virtus, prius

(2) Vid. *Psalm.* LXXII; *Eccle.* viii, 14 seqq.; *Jerem.* xii, 4.